JAN-OLOF SUNDELL, Karl Schlyter — en biografi. Norstedts Juridik AB, 1998, 296 s.

Karl Schlyter (1879–1959) tillhör den exklusiva skara jurister som har levt kvar som legend långt efter sin död. I de mest skiftande sammanhang har det berättats om hans kraft, engagemang, temperament och personliga egenheter. Även för den som aldrig träffat honom har han framtonat som en osedvanligt stark och karismatisk person med en ovanlig förmåga att kunna samla en stor skara av entusiastiska och begåvade anhängare kring sig. Som ofta med sådana personer har det också berättats om okänslighet och ensidighet som framkallat både olust och aversion. Schlyter var en person som ingen verkar ha varit likgiltig inför.

Fortfarande kan man möta miljöer och individer som är starkt präglade av Schlyters person. Det gäller exempelvis inom ”Schlyters akademi”, det på Schlyters initiativ tillskapade Kriminalpolitiska sällskapet, som inte bara värnar om Schlyters kriminalpolitiska idéer utan också, som ett arv från Schlyters tid som ordförande i första lagutskottet, ännu idag brukar sammanträda i riksdagens utskottslokaler.

Schlyter hade stora yttre framgångar. Han var hovrättspresident, dubbel juridisk hedersdoktor och statsråd under tre perioder varav en som justitieminister. Det är dock framförallt som kriminalpolitisk reformator som han är ihågkommen. Under lång tid dikterade Schlyter den kriminalpolitiska dagordningen. Omvandlingen av påföljdssystemet och dess tillämpning mellan 30-talet och brottsbalkens antagande år 1962 var till stora delar Schlyters verk. Schlyters gärning är också en väsentlig orsak till att Sverige under denna period fick ett grundmurat rykte som internationellt föregångsland inom främst kriminalvårdens område. Efter Schlyters död har den kriminalpolitiska utvecklingen länkats i delvis nya fåror. Fortfarande framstår dock Schlyter som en självfallen referenspunkt mot vilken nya tankar och idéer värderas. Arvet från Schlyter är i hög grad levande.

Trots Schlyters betydelse har det inte skrivits så mycket om hans person. Den bredaste skildringen är Torsten Erikssons i memoarboken Politik och kriminalpolitik från 1977. Rättshistorikern Jan-Olof Sundells biografi om Karl Schlyter är därför välkommen.

Att det blev en biografi var, framgår det, mer eller mindre en tillfällighet. Boken är en sidoprodukt till ett större arbete om omvandlingen av det svenska påföljdssystemet under den tid som Karl Schlyter verkade på kriminalpolitikens område. Som ett led i det arbetet ville Sundell också skapa sig en bild av personen Karl Schlyter. Han fann att lämpligaste formen var att skriva en biografi.

Bokens karaktär av sidoprodukt till en rent kriminalpolitisk studie torde vara en väsentlig förklaring till vad som kan fram-

stå som en anmärkningsvärd obalans i biografin. Schlyters intresse för kriminalpolitiska frågor väcktes egentligen inte innan han vid över 50 års ålder blev justitieminister. Ändå är det Schlyters roll som kriminalpolitiker som helt står i centrum för biografin trots att skildringen av tiden i strafflagberedningen är begränsad till ”vissa huvudlinjer”. Vad som ligger utanför kriminalpolitiken ägnas, förutom vissa delar av barn- och ungdomen, endast ett förhållandevis förstrött intresse. Schlyters hela yrkeskarriär klaras exempelvis av på drygt 10 sidor.

En annan förklaring till den starka betoningen av Schlyters kriminalpolitiska insatser torde vara tillgängligt källmaterial. Schlyters viktigaste insats var som ordförande i strafflagberedningen åren 1938–1956. Under den perioden skrev Schlyter ständigt brev, meddelanden och lappar som han inte förmådde att kasta bort. Stora delar av de, för att tala med Schlyter, ”bottenlösa pappershögar” som detta ledde till finns kvar i strafflagberedningens i Riksarkivet förvarade arkiv. Härtill kommer att Sundell kompletterat arkivmaterialet och tryckta källor genom intervjuer med personer som samarbetat eller på annat sätt haft kontakt med Schlyter. Det är av flera skäl naturligt att dessa intervjuer huvudsakligen inriktats på Schlyters kriminalpolitiskt aktiva tid.

Att en biografi inriktas på någon eller några särskilda aspekter behöver nu inte vara något fel. Mot bakgrund av den vidare arbetsuppgift som biografin kan sägas ingå i känns det inte heller riktigt relevant att rikta kritik mot biografin för att bilden av Karl Schlyter som kriminalpolitiker i vissa hänseenden framstår som perspektiv- och konturlös. Biografin är huvudsakligen begränsad till en redovisning av delar av det omedelbara källmaterialet. Det finns anledning att anta att den bilden kommer att kunna fördjupas och förtydligas i det senare arbetet.

Det framstår exempelvis som angeläget att på ett annat sätt än som sker i biografin placera in Schlyter och den svenska utvecklingen i ett internationellt perspektiv. Den internationella debatten och idéutvecklingen lämnas nu i stort helt åt sidan vilket kan framstå som märkligt mot bakgrund av att den uppenbarligen både starkt påverkat och påverkats av utvecklingen i Sverige och Schlyters insatser.

En annan viktig fråga är i vad mån och på vilket sätt den av Schlyter bedrivna kriminalpolitiken kan sägas vara ett mer allmänt utslag av den form av reformpolitik som socialdemokraterna bedrev under perioden. Sundell polemiserar visserligen i den delen (med viss rätt synes det) mot idéhistorikern Roger Qvarsells bild av Schlyter som främst en politiserande ämbetsman. Enligt Sundell var Schlyter istället i sista hand främst politiker. Ansatsen följs dock inte upp mer än genom några mycket allmänt hållna reflexioner i anslutning till begreppet social ingenjörskonst i det avslutande kapitlet.

Nu har avsikten med biografin inte heller varit att genom skildringen av Schlyters liv avspegla en intressant historisk utveckling eller ett visst sätt att tänka. Tyngdpunkten ligger enligt Sundell istället på politikern och juristen Schlyter som ”en historiskt betydande person”. Detta betyder dock inte att Sundell har strävat efter att teckna en bild av Schlyter som person. Det är de offentliga rollerna som stått i centrum för Sundells intresse. De personliga aspekterna, förklarar han, har bara behandlats i den utsträckning dessa bedömts vara viktiga för att förstå den offentliga personen.

Det finns anledning att beklaga denna återhållsamhet med det personliga. Schlyter var uppenbarligen en mycket spännande och mångfacetterad person. Detta återspeglas också till stor del i det material som Sundell presenterar. Personskildringen stannar dock på ett ytligt plan. Något porträtt i helfigur får vi inte utan snarare en serie snapshots av varierande tydlighet och kvalitet. En rad olika epitet återkommer med mindre variationer genom boken. Schlyter är exempelvis energisk, impulsiv, slagfärdig och idérik. Det framgår också att Schlyter var en person som väckte starka känslor. Enligt ett flera gånger upprepat uttalande var Schlyter en person som man antingen älskade eller hatade. De negativa sidorna berörs dock med mycket lätt hand. Inte heller när det gäller de positiva fördjupas framställningen närmare. Schlyter beskrivs som en person med ett stänk av geni som inte kunde bedömas enligt vanliga måttstockar. I det stora hela är dock läsaren hänvisad till att försöka dra sina egna slutsatser om Schlyters person utifrån det grundmaterial som presenteras. Den som vill få en levande bild av människan Karl Schlyter har nog mer att hämta i Torsten Erikssons memoarer.

Återhållsamheten med det personliga gäller även i frågor som är av omedelbar betydelse för värderingen av Schlyters verk. Det är exempelvis lätt att i efterhand uppfatta Schlyter som en principernas man vars främsta förtjänst var att han förmådde lyfta blicken från det grå vardagsperspektiv som andra var fångade i. Det är sällan som en reformverksamhet på ett motsvarande sätt kan framstå som frukten av en genomtänkt och konsekvent åskådning. Attraktionen i hans gärning ligger med det synsättet till stor del i just den rätlinjighet och principfasthet som kan spåras bakom den. I debatten brukar Schlyter också ofta åberopas utifrån just sådana principiella utgångspunkter. Det finns dock mycket som talar i en helt annan riktning. Schlyter hade i långa stycken uppenbarligen i hög grad pragmatiska utgångspunkter för sin verksamhet. Han tog avstånd från olika ”teoretiska extremister” och framhöll att ”icke minst professorer kör ofta huvudet i väggen med sina konsekventa teorier”. Det är mot en sådan bakgrund som man får se Carl Holmbergs uttalande i biografin om att Schlyter i en framtid väl kunde ha blivit opponent mot den reform av straffrätten som han länge arbe-

tat på. ”Han kunde ha sagt att han stod på ungdomens sida mot ett förstelnat system”. Schlyter framstår i det perspektivet mer som en de praktiska reformernas än som en teoriernas man. Detta är bara ett av de teman som skulle ha varit förtjänt av en närmare belysning.

Det är nu alltid lätt att finna att en biograf borde ha skrivit om mer eller om annat än han gjort. Detta undanskymmer inte att Jan-Olof Sundell skrivit en mycket läsvärd bok. Den är rakt igenom lättläst och intresseväckande. Vi får följa med bakom den officiella politikens kulisser på ett sätt som nog många skulle vilja kunna även när det gäller dagens politik. Vi möter där inte bara Karl Schlyter utan en lång rad andra av den tidens mest betydelsefulla politiker och jurister. Vi får en mängd kulturhistoriskt spännande inblickar i en juridisk värld som fortfarande ligger oss nära men som nu är på väg att försvinna. Boken har delvis samma slags charm som välskrivna memoarer. Den både bör kunna tilltala och förtjänar väl en vid läsekrets.

Dag Victor